

Irina Nikolaevna Ščukina
**PREVAJALSKI
DISKURZ
SKOZI PRIZMO
STRUKTURE
SLIKE SVETA (NA
PRIMERU PREVODA
TEKSTOV IZ
SLOVENŠČINE)**

253-267

PERMSKA DRŽAVNA NACIONALNA
RAZISKOVALNA UNIVERZA
RU-614094 PERM

::POVZETEK

PREVAJALSKI DISKURZ ZAHTEVA NAJMANJ tri akterje. Pri uporabi univerzalnega modela (jezikovne) slike sveta je prevajalcu pomembno lažje združiti slike sveta adresata in adresanta. Adresat je virtualni vzorec, ki eksistira v času ustvarjanja v zavesti adresanta. Ko opredeli njegove parametre, prevajalec dobi možnost maksimalno točno posredovati misel adresanta in izbrati sredstva izražanja, ki so razumljiva adresatu. Tip adresata korelira z "odnosom k novostim".

Ključne besede: tekst prevoda, jezikovna slika sveta, diskurz, adresant, adresat, nivoji strukture jezikovne slike sveta.

ABSTRACT

TRANSLATIONAL DISCOURSE THROUGH THE PRISM OF THE STRUCTURE OF WORLD PICTURE (AS EXEMPLIFIED TRANSLATIONS OF TEXTS FROM THE SLOVENIAN LANGUAGE)

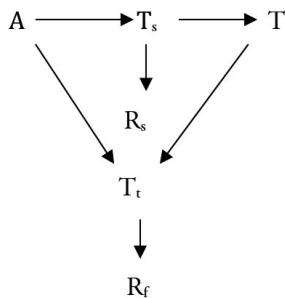
Translational discourse requires at least three participants, therefore it is suggested to consider the universal model of the picture of the world, according to which it is much easier for a translator to combine the pictures of the world of an addressee and an author. An addressee is a mental image existing in the mind of an addresser during the creative process. Having defined its parameters, a translator has an opportunity to deliver the thought of an addresser to an addressee as accurately as possible and to select the means of expression that are clear to an addressee. The type of an addressee correlates with 'the relation to the new'.

Key words: cognitive linguistics, target text, the language picture of the world, discourse, addresser, addressee, the levels of the structure of the language world picture.

::UVOD

V članku obravnavamo mehanizem rekonstrukcije lika bralca (adresata) umetniškega dela, ki je prisotna v (pod)zavesti avtorja (adresanta) ves čas njegovega dela nad literarnim tekstom, kar določa pri njegovem ustvarjanju tudi izbiro jezikovnih sredstev pri njegovi nameri aktualizirati določen segment realnosti. Kadar imamo opravka s prevodom postane opisana shema kompleksnejša, saj se vanjo vključi še prevajalec. Verjamemo, da je pri izboru

in selekciji leksičnih in sintaktičnih sredstev pri ustvarjanju prevoda zelo pomembna rešitev tega kompleksnega vprašanja. Če je naš cilj – prevesti tekst tako, *da bi bilo vsem razumljivo* – bo posledica šibkejša umetniška vrednost dela, zoži mavrico možnosti, preusmerja njegovo naslovljenost. Prevajalski diskurz predpostavlja prisotnost polivektorsko nelinearno povezavo: avtor – tekst – prevajalec – bralec, ki jo lahko predstavimo s shemo na sliki 1

Slika 1

A-avtor, Ts – tekst v jeziku originala, Rs – bralec v jeziku originala, T – prevajalec, Tt – tekst prevoda, Rf – bralec v drugem jeziku kot je original

Predpostavljamo, da množica predstav avtorja o osebnosti adresata v celoti korelira s strukturo slike sveta, ki je najpogosteje obema skupna (kar determinira posebno zaupno vzdušje teksta) in jo zaradi tega ni težko uvideti v umetniškem delu. To je pogojeno s tem, ker mehanizem oblikovanja lika adresata v zavesti avtorja predpostavlja apelacijo k različnim komponentam saj je osebnost ali umetniški lik skupnost odnosov, ki se nanašajo na realnost. Proučevanje take skupnosti v sistemu strukture slike sveta daje možnost konstruirati paradigmo odnosa *bralec – avtor* in določiti v njej mesto prevajalca. Opozicija *svoj – tuj* je poklicana postati baza osnovnega konflikta umetniškega dela, v kratki prozi funkcionira na poseben način: najpogosteje se taka opozicija pojavi v duši človeka kot boj dveh nasprotnih načel, dobro znanih v antičnih tragedijah. Rešuje se vprašanje kdo je *svoj* in kdo je *tuj* v zavesti junaka umetniškega dela in avtorja, kdo je *svoj* za tujejezično publiko adresatov pa je pogosto poklican odločiti kar prevajalec. Delo je bilo izvedeno s pomočjo kognitivno-stilistične analize, ki je vključevala tudi primerjalno metodo.

V članku razumemo pod pojmom diskurz skupnost aktualiziranih zvez zavesti z realnostjo, ki je potencialna osnova za generiranje teksta, njegovega končnega statičnega rezultata in višjega izražanja dikurza, ki se nahaja v dinamiki. Prav v tekstu se pokažejo aktualizirane zveze med adresatom, avtorjem teksta in svetom. V prevedenem tekstu pa je situacije še bolj kompleksna:

zveza človeka-bralca s svetom avtorja in njegovega teksta se aktualizira skozi posredovanje še enega kompleksa zvez: prevajalca s tekstom avtorja, njegovimi intencami in vektorjem naslovljenosti, to je povezava s potencialnim bralcem, ki ga hote ali ne hote izbira prevajalec. Prav pri prevodu se z vso ostrino postavlja problem adresata, kajti naslovnik teksta predoloča, kot smo že zapisali, tudi vzdušje, ki ga posreduje umetniško delo, ustvarjeno na osnovi originalnega teksta in izbora sredstev izražanja v prevodu.

Naloga, ki jo izvršujejo prevajalci iz slovenščine v ruščino je otežena še s tem, da publika, ki jim je namenjen prevod ni le nehomogena, ampak katastrofalno nehomogena. N. S. Trubeckoj je v svojem članku "Vrhovi in nižine ruske kulture (Etnična osnova ruske kulture)" govori o soobstajanju znotraj enega sociuma dveh obveznih delov nacionalne kulture: "Vsaka diferencirana kulture neizbežno vključuje v sebi dva obvezna dela, ki ju slikovito lahko poimenujemo vrhom in nižino zgradbe dane kulture. Pod nižino pojmuje tisto zalogo kulturnih vrednot s katerimi zadovoljuje svoje potrebe najširši sloji nacionalne celote, tako imenovane ljudske množice. Ker se te vrednote ustvarjajo v sami srčiki ljudskih množic so relativno elementarne in ne nosijo na sebi izrazitega pečata individualnega umetniškega ustvarjanja. Kadar pa nekatere vrednote preidejo v nižine z vrhov, potem zaradi te same migracije neizbežno izgubijo nekaj svoje individualnosti in se poenostavljajo, prilagodijo se k splošnemu kontekstu drugih vrednot izključno izhajajočih iz nižin." (Trubeckoj, 2007: 178). Velja pripomniti, da v zvezi z dolgim obdobjem izobraževanja vsega ljudstva je tak prepad med vrhovi in nižinami v slovenski kulturi manj opazen in mogoče še zato, ker so Slovenci manj številno ljudstvo. Zato pa so v ruski kulture te razlike zelo velike. Obstoj teh dveh komponent nacionalne kulture občuti na sebi vsak državljani Ruske federacije. Za razliko od "nižjih" pa "vrednote zgornje zaloge" ustvarjajo sami vodilni deli nacionalne celote in njihova del odgovarjajo vedno bolj pretanjenim potrebam, bolj zahtevnim okusom. Zaradi vsega tega so njihove vrednote relativno bolj kompleksne in manj elementarne, kot pa vrednote nižje zaloge" (Trubeckoj, 2007: 179)

::UNIVERZALNA STRUKTURA SLIKE SVETA RUSOV IN SLOVENCEV

Sama delitev na "vrhove" in "nižine" kulture napeljuje na misel na eksistenco nekega konstrukta, ki odraža stanje nacionalne slike sveta. Predstavljamo si, da ima natančno strukturo. V njeni osnovi se nahajajo osnovne predstave o okolju, ki so karakteristične za vse nosilce (predstavnike) vsake nacionalne slike sveta. Skupnost odnosov osebnosti z realnostjo predpostavlja obstoj ne nepomembne komponente, njene fiziološke parametre. "Konkretna človekova

(osebno-človeška in občečloveška (rus. mnogočelovečeskaya) (podčrtano I. Šč.) osebnost ni izključno samo psihični pojav. Osebnost ima tako duh kot telo in se kaže ne samo v duhovni, ampak tudi v telesni sferi. ...možno je tudi sintetično proučevanje, usmerjeno hkrati na obe strani ene osebe kot psihofizične celote. Še več, osebnost eksistira /obstaja v določenem fizičnem okolju, med tem okoljem in osebnostjo se gradijo najtesnejše povezave" (Trubeckoj, 2007: 154), Stopnja kompleksnosti naloge, ki je pred prevajalcem, postane razumljiva pri strukturiranju slike sveta.

Ko smo kvalificirali človeka tudi kot predstavnika živalskega sveta, pripomnimo, da ga od nežive narava ločijo skupne z vsem živalstvom karakteristike: *nadaljevanje rodu, zakon samoohranitve, stremljenje k nasladi*. Poleg tega pa človeka od živali loči *odnos k ognju, zavesten odnos k delu, in obstoj sredstev ohranjanja in prenosa podatkov in informacij o svet zbranih s strani določenega kolektiva (jezik)*. To sta dva občečloveška nivoja.

Naslednji nivo fiksira odvisnost človekovega odnosa do sveta glede na kraj bivanja. Ljudje glede na to, kje prebivajo: v gorah, okoli morja, v neskončnih stepah, v gozdnem področju gledajo na svet različno, ga različno sprejemajo. Seveda imamo v mislih poleg reliefa pokrajine tudi klimatske pogoje v katerih prebiva človek. "Ne glede na to, kako je razvita tehnika, vse nujno za življenje ljudje dobijo od narave. To pomeni, da v verigi odvisnosti zavzemajo vrhnji, zaključni člen biogeneze področja, ki ga naseljujejo. Kakor hitro pa je tako, so element strukturno-sistemskih celot, ki vključujejo v sebi hkrati z ljudmi tudi udomačene živali in pokrajino, ki jo je človek kultiviral in spremenil kot tudi nedotaknjeno naravo, rudna bogastva, vzajemni odnosi s sosedi, ki so lahko prijateljski ali sovražni, eno ali drugo dinamiko socialnega razvoja, prav tako pa tudi eno ali drugo kombinacijo jezikov in elementov materialne in duhovne kulture." (Gumiljov, 2002, 30) Ta nivo poimenujmo "geografski".

Opozorimo na posebnost tega nivoja sprejemanja slike sveta v slovenski zavesti za razliko od ruske. Rusija s svojimi ogromnimi razdaljami formira v svojih prebivalcih bolj tradicionalne predstave o svetu. Človek živi v ali v gozdnati pokrajini ali v stepi ali v gorah, okoli morja. In zato je celo na verbalnem nivoju vse, kar se nahaja na drugi strani (rus. *storone* /STRANE, iz 'čužestranec') (Fasmer, 1987), v ruski zavesti ima beseda 'STRANNOE' pomen "nenavadno, neobičajno, vzbujajoč zadrego, negotovost" (Ožegov, Švedova, 2009) kar pomeni tudi obsojanje. Pri Slovencih nahajamo povsem drugo sliko. Vendar ko postavljajo sebe v opozicijo k *drugemu* v konstituiranju lastne identifikacije se tudi oni ujamejo v past problema *svoj-tuj*. (Šlibar, 2004, 164-174). Na ne velikem ozemlju slovenske dežele srečamo množice klimatskih področij. Morje, gore, gozdovi vse je pomešano v zavesti slovenskega državljana, pa tudi lokalni dialekti, ki vzbujajo smehljaj pri mladini, se ne sprejemajo kot

nekaj marginalnega, o tem nas prepriča vsesplošna priljubljenost filma "Petelinji zajtrk" Marka Nabršnika, v katerem osebe govorijo v prekmurščini, ki jo Ljubljančan razume prav toliko kot tujec, ki se je naučil literarne slovenščine.

V 19. stoletju sta L Morgan in F. Engels definirala termin "civilizacija" kot stadij razvoja človeške družbe, ki je nastopila za divjaštvom in barbarstvom in je karakterizirana z urejenostjo družbenega sistema, nastankom razredov, države in zasebne lastnine. Britanec A. Toynbee je pisal o lokalnih *civilizacijah* kot o različnih kulturno zgodovinskih sistemih in jih je opredeljeval kot dinamične tvorbe evolucijskega tipa. Naštejmo nekaj civilizacij, ki nastopajo v sodobnem svetu: evropska (Evropa, Severna Amerika, Avstralija, delno Azija), civilizacija Daljnega vzhoda (Japonska, Kitajska, Vietnam, Tajsko idr.), indijanska (Venezuela, Čile, Mehika, in dr.), indijska (Indija, Bangladeš, Pakistan, delno nekateri afriške države), in druge. Takšen pristop nam dovoljuje govoriti še o enem nivoju v sliki sveta, to je o "civilizacijskem" nivoju.

Povejmo, da Slovenija in Rusija pripadata k isti, evropski civilizaciji. Ni samo slučaj, da frazeologizmi: rus. "kitajskie ceremonii" – "kitajski ceremonijal, rus. "davaj bez ceremonij" – "ne uganjaj ceremonij, rus. "večnyj gorod" – "večno mesto", rus. "vse dorogi vedut v Rim" - "vsa pota vodijo v Rim" in množica drugih, največkrat so vzeti iz latinščine, imajo enak smisel v ruščini in slovenščini in so skupni za Slovence in Ruse. Evropska civilizacija ima v znanstvenem in političnem arhivu imena znanstvenikov in zgodovinskih osebnosti, ki so neznani predstavnikom drugih civilizacij. Znan izrek o odnosu kvadratov nad hipotenuzo in katetami s v evropski tradiciji pripisuje grškemu matematiku in filozofu Pitagori, v kitajski tradiciji je seveda izrek znan, vendar ni povezan z imenom Pitagore.

Brezpogojno, ena med najpomembnejšimi komponentami slike sveta je religiozni svetovni nazor. Ne glede na to, da so Rusi in Slovenci kristjani, se v konfesijah, ki dominirajo v Rusiji in Sloveniji, razlikujeta pristopa k vlogi človeka v svetu. Slovenci so katoliki in prepričani, da je človeku v stiski potrebno dati trnek, da bi si ujel ribo, Rusi kot pravoslavni so prepričani, da odgovornost za njihovo življenje nosijo akterji v naslednjem vrstnem redu: Bog, predsednik / prezident, guverner, delegat / poslanec, načelnik; kar pomeni, da so vprašanje o "lovljenju ribe" dolžni rešiti oni drugi. Kot ilustracija lahko služijo nedavni dogodki v Grčiji, katere državljani so prepričani, da je Evropska unija *dolžna* zagotoviti njim dostojen nivo življenja. Nasprotno, Slovenci – katoliki so se zbirali na ulicah nekaj mesecev, dokler niso dosegli odstopa, po njihovem mnenju skorumpiranega premiera. Očitno je tako situacijo možno pojasniti z odsotnostjo v vzhodnem krščanstvu interesa k analizi ne samo vsakdanjih ampak tudi ontoloških vprašanj, vprašanj vere, teoloških problemov. Kaj je napisal glede tega v svojem zadnjem intervjuju V. M. Živov: "Glavnega, kar

ni podedovala Rus od Bizanca je laična bizantinska kultura, ki je bila v veliki meri nadaljevanje poznoantične kulture. Rus je ignorirala grško literature, filozofijo in celo bizantinsko teologijo je sprejemala zelo previdno. Da bi razumeli tekste svetih očetov, je bilo treba znati jezik grške filozofije, potrebna je bila določena filozofska izobrazba, ki jo je dajala bizantinska izobrazba, katere pa ni bilo pri Vzhodnih Slovanih. ...V celoti bogoslovje samo po sebi na Rusi ni bilo deležno kakšnega posebnega zanimanja. (Živov, 2013) Nasprotno, “ v času vsega zgodnjega srednjega veka je bila zahodna Cerkev življensko zainteresirana ne samo v misijonarstvu in /misijonarjih, ampak tudi v razsvetljenstvu barbarov, ki so prodirali na njeno ozemlje. Cerkev je poskušala vsaj malo te barbore transformirati v Rimljane. To pa je ustvarilo kanale, po katerih se je šibek potoček krščanskega znanja posredoval iz roda v rod: od antike v srednji vek.” (Živov, 2013) Posledica (in vzrok) indiferentnega odnosa k aktivni analitični intelektualni dejavnost je sloviti fatalizem Rusov: “kak Bog dast, tam vidno budet, Bog ne vydast - svinja ne s”est” itd. (kakor bog da, bomo videli, Bog ne da – svinja ne bo požrla).

Stereotipi, povezani s problematiko spolov, so sociokulturni konstrukti, “nastopajo v vlogi kognitivnih shem, ki upravljajo procese obdelave informacij, ki prihajajo k nam na ta način, da jih začnemo sprejemati, pomniti in interpretirati v skladu z našimi predstavami o spolu” (Rezvuškina, 2002). Družba sodeluje v podpori ali porušenju obstoječih stereotipov (primer je zakon o istospolni zakonski zvezi). V Rusiji, ki se razvija skokoma od revolucije do revolucije in ima davno željo prehitovati dogodke, so ženske stremele celo 20. stoletje k svobodi in enakopravnosti, danes pa so se pripravljene odpovedati svojim pridobitvam, kar je prav tako značilno za nacionalno sliko sveta. Znano je, da “v ruski družbi ideje zastarajo hitro”. (Prohorov, Sternin, 2007: 115) V Sloveniji, ne glede na to, da je Janeza Janšo kot premierka zamenjala Alenka Bratušek, je vloga ženske v družbi bolj tradicionalna, kot pa v Rusiji. (“močan vpliv ima stalno ponavljajoča se tradicija spolne diskriminacije pri vpisu na razne smeri šolanja, prav tako pa moška usmerjenost naravoslovnih in tehničnih smeri. To se vidi iz vsebine učbenikov, izbire primerov, metodike predavanj, splošne klime v predavalnici” M. Ule, 2011; M. Ule, 1011a) V zadnjih desetletjih je lingvistika, ki se ukvarja s problem spola, prepričljivo dokazala bistvene razlike v govoru moških in žensk na vseh nivojih jezika.

Sociolingvisti v svojih raziskavah posvečajo posebno pozornost “izobrazbi”. Pred skoraj 300 leti je avstrijska cesarica Marija Terezija uvedla za svoje podložnike obvezno osnovno šolo. Za državljane Rusije velja, da so pred 80 leti postali vsi pismeni. S stališča zgodovinske poti, ki jo je prehodilo človeštvo, razlike v teh številkah mogoče nimajo posebnega pomena, za formiranje nacionalne slike sveta pa so pomembne. Še v začetku 20. stoletja je Anton

Aškerc pisal: "naše ljudstvo je v kulturnim razvoju in splošni omiki najmanj za 300 let pred ruskim" (Aškerc, 1903, 728) Minilo je sto let in marsikaj se je spremenilo, vendar se nacionalna slika sveta menja še bolj počasi... Danes Slovenci s ponosom govorijo o sebi, da ima vsak drugi višjo izobrazbo. Rusija se je pred 20 leti odpovedala celo od popolne srednje šole in zato je mitologizirana zavest tako ljuba ruskemu občutju. Vendar opozorimo na paradoksalno zadevo. Mogoče je prav prepad med "nižinami" in "vrhovi" kulture dal možnost ruskemu narodu podariti svetu bisere velike literature.

Vrh pogojne strukture slike sveta je individualno videnje sveta. Pomembno je opozoriti, da so pri kateremkoli individualnem pristopu k svetu predhodni nivoji že vplivali s svoje strani in oblikovali bazni pogled na svet v zavesti individuuma. Pri študiju individualne slike sveta je poleg že naštetih parametrov treba upoštevati tudi fiziologijo človeka, temperament, v kakšni družini je rasel, s čim ga je obdarila narava, kakšne knjige in revije je bral, katere televizijske programe je gledal, katere časopise je je pregledoval in drugo. Ta nivo vključuje ves spekter odnosov k svetu v katerih se ljudje razlikujejo drug od drugega.

Rusi, ki so zaradi posebnega zgodovinskega razvoja bili razdeljeni na dva neenaka dela, ki jih je N.S. Trubeckoj uvrstil v "vrhove" in "nižine" ruske kulture, so ljudstvo s polariziranim odnosom k svetu in zato morajo biti tudi adresati leposlovnih del predstavljeni z dvema različnima tipoma, (Lurje, 2002) ne brez razloga smatrajo za karakteristične poteze ruskega značaja nedoslednost, nepredvidljivost in polariziranost mnenj. Možen kriterij, ki uvršča k enemu ali drugemu nivoju kulture lahko služi odnos k novostim. To so novo znanje, nov kraj, nova kultura, nov človek, novo stališče, to je k tistemu, kar preje ni bilo v videnju sveta ali pa ni bilo eksplicitno izraženo. Praviloma je predstavniku "vrhov ruske kulture" vse novo zanimivo, on to novo z entuziazmom sprejema in si ga prilašča, s tem bogati svoje lastno videnje sveta, (pravzaprav se moramo zahvaliti tem predstavnikom za veliko literature, v kateri se zlivata evropski psihologizem in vzhodnjaško stremenje k idealu), stalno se nahaja na poti samorazvoja k popolnosti. Ta tip poimenujmo kot tip A. Tip B pa je često predstavnik "kulturnih nižin", ki se je šolal po nujnosti (celo za višjo izobrazbo), prepričan je, da je vse najboljše že bilo in se nikoli na ponovi, ki ga vse novo jezi in izziva agresivnost, ki stremi k ohranjanju tradicije.

Ne glede na to, da opazovanja S. Lurje potrjujejo zaključke, ki jih je zapisal Trubeckoj o sožitju v ruski kulture dveh različnih kultur, pa v opozicijo postavi dve sliki sveta ni mogoče, saj so v sliki sveta "vrhov" prisotni vsi elementi, ki so značilni za "nižine" in to je dajalo prevajalcem v predhodnih desetletjih možnost, da se ni bilo treba posebno truditi in ugibati, komu je naslovljeno eno ali drugo umetniško delo. Lahko se sklicujemo na bazne komponente nacionalne slike sveta in naloga bo rešena. Vendar če študiramo strukturo

slovenske slike sveta, lahko pridemo do zaključka, da slovenski avtor, najverjetneje, piše za bralca, ki v ruskem okolju pripada tipu A, od tod pa sledi, da je določitev adresata mnogo bolj kompleksna naloga, kot se je zdela preje.

::PREVAJANJE IN STRUKTURA SLIKE SVETA

Podobo adresata, na osnovi katerega je ustvarjal avtor tekst, bomo poskušali rekonstruirati s pomočjo strukture slike sveta in z uporabo kontekstualne analize. Empirična osnova je kratek tekst "Rakovica" slovenskega avtorja Andreja Brvarja.

	Andrej Brvar. Rakovica.	Андрей Брвар. Краб.
1.	Z enakomernimi zamahi plavutk sem se počasi, kot bi se zbujal iz sanj, dvigal ob strmi skalnati obali, skoz zelenkasto modrino, ki je počasi zmanjševala pritisk, vse bolj nemirna, vse bolj svetla, vse bolj topla.	Равномерными взмахами ласт я медленно как бы восставал из сна, поднимался по крутизне скалис-того берега, через зеленоватую синеву, которая медленно уменьшала давление, все более неспокойная, все более светлая, все более теплая.
2.	Malo pod živosrebrno bleščavo sem jo zagledal.	Под чуть-чуть ртутным блеском я разглядел его.
3.	Imeti jo, imeti!	Достать его, достать!
4.	Me je popadla nenadna, nepremagljiva želja.	Меня охватило внезапное, непреодолимое желание.
5.	Počivala je pred razpoko, sredi ovalnega stekla maske, nenavadno velika v svojem temno zelenem, bolj širokem kot dolgem košu, in si s <u>škarjami</u> trebila zobce.	Он отдыхал перед расщелиной, через овальное стекло маски, непомерно большой в своем темно-зеленом, в более широком, чем длинном, коробе и клешнями чистил зубцы.
6.	Imeti jo, imeti!	Достать его, достать!
7.	Pokazati jo drugim!	Показать его другим!
8.	Zgrabil sem skalnati okrušek, začel sem tolči po trdi, spredaj malo zaokroženi lupine, opletala je s <u>škarjami</u> , jih iztezala v obrambi, razpirala klešče, skušala je zadenjsko zaplavati v razpoko, se rešiti, zbežati, ampak udarci so jo zmeraj znova z nezmanjšanim besom dohitevali, dokler se ni iz zmede muljastega oblaka skotalila v globino, v oblaku pa so se vrtinčile odtrgane hodilke in desne, močnejše <u>škarje</u> , in <u>klešče</u> na njihovem koncu so se še zmeraj odpirale in zapirale, odpirale in zapirale...	Я схватил обломок скалы, начал долбить по твердому, впереди немного закругленному панцирю, он размахивал клешнями, вытягивал их в защите, раздвигал их, пытался, двигаясь назад, заплывать в расщелину, спастись, сбежать, но каждый раз мои удары, которые я наносил с усиливающимся остервенением, достигали его, пока он в замешательстве в илистом облачке не скатился в глубину, в мутной воде остались вертящиеся оторванные ноги и правая мощная клешня, и ножницы на ее конце все еще судорожно закрывались и раскрывались, закрывались и раскрывались...
9.	Tistega dne si nisem upal več v morje.	

	Andrej Brvar. Rakovica.	Андрей Брвар. Краб.
10.	Veter je vse bolj naraščal in valovi so vse bolj bučali, vse bolj renčali, renčali in razkrivali dolge, koničaste, bele zobe.	Ветер все больше нарастал, и валы все больше вз-горбливались, все больше ревели, рычали, обнажая длинные, конусообразные, чудовищные белые зубы
11.		С этого дня я больше ни разу не осмелился войти в море.

Prvi stavek je naslovljen človeku, ki živi okoli morja ali zadosti dobro pozna lov s harpuno. Podrobnosti opisa dvigovanja iz globine naj napeljejo bralca, da še enkrat podoživi občutke takšnega dvigovanja. *“enakomerni zamahi; počasi; se zbuja iz sanj; dvigal ...skozi zelenkasto modrino; ki je počasi zmanjševala pritisk; vse bolj nemirna; vse bolj svetla; vse bolj topla”* Hkrati pa razumemo, da ta človek ni na izletu. Ne občuduje kar vidi: to je njegovo naravno okolje: Opisuje samo svoje stanje, vsekakor zelo prijetno, podobno opisu občutkov ruskega človeka po savni (“bani”). Utrujen od napetosti, je junak malo zavrt v pričakovanju zaželenega počitka. Vse okoli njega se spreminja počasi: *počasi ... dviga, počasi zmanjševala pritisk*. Ponavlja se refren *vse bolj... vse bolj... vse bolj* dodatno poudarja počasnost spreminjanja, potopljenost bolj v svoje občutke kot pa v opazovanje zunanje okolice: zdaj glej to – topli kamni na bregu, možnost malo si privoščiti, sprostiti se pod žarki južnega sonca. To je tisto, za kar ljubijo podvodno plavanje tisti, ki živijo ob morju. To bo razumljivo v nadaljevanju teksta, kjer bo vidno, da človek ne občuduje neznan ali malo znan svet, ampak njegov cilj je lov in dobiti plen. Ta del teksta predpostavlja sklicevanje na tisti segment zavesti, ki ga formira geografski nivo slike sveta.

“Živosrebrno bleščavo” v drugem stavku – *Malo pod živosrebrno bleščavo sem jo zagledal* – je gledališki prijem, ki formira pravilno igralčevo obnašanje na sceni v sistemu Stanislavskega: videti - oceniti – sprejeti odločitev – odgovoriti. Da bi zagledali je potrebno, da se predmet v nečem razlikuje od obdajajočega okolice, v našem primeru je to živosrebrna bleščava. Impulz k pozornemu proučevanju in nadaljnjemu **ocenjevanju**: *nenavadno velika, Pokazati jo drugim* (pohvaliti se). **Sprejeti odločitev** – dobiti jo za vsako ceno. Tak prijem nas pri študiju teksta napotuje na nivo izobrazbe ali individualne slike sveta. Avtor je prepričan, da bo bralec dobro ocenil skoraj filmsko verigo dejanj, ki mu jih predlagajo, so pa potrebne avtorju, da bi ustvaril napetost, ki je primerljiva z napetostjo v povesti “Starec in morje” E. Hemingwaya ali scene lova v “Vojni in miru” L.N. Tolstoja.

Tretji stavek – je takojšnja odločitev: Imeti jo, Imeti! Ruska beseda za *rakovico* je *krab* (*samostalnik moškega spola*). In tudi v tem stavku se pojavlja čustvo, oblikovano kar na dveh nivojih strukture slike sveta: na biološkem –

pred name je loveča žival, roparica. In na spolnem, ker po rusko bi to zvenelo zelo seksualno: (rus.) *Imet' ee, imet'!* Skupaj z ženskim spolom samostalnika, ki označuje predmet poželenja, beseda (rus.) *imet'* nas usmerja k heteroseksualnim odnosom. V ruski variant "dostat' ego, dostat'!" Prevajalec (-ka), očitno je ženska, opozarja na nesovpadanje slovničnega spola v ruščini in slovenščini in ne najde nič boljšega kot zamenjati seksualni odtenek stavka z namigom na lovsko strast junaka. Ker pa se taka strast v večji stopnji pripisuje moškim kot ženskam, daje tekst osnovo za govor o formiranju literarnega lika ne samo na biološkem ampak tudi na spolnem nivoju.

Usmeritev pozornosti na spolne stereotipe, nam pokaže, da ženska, žena, mati, ki formira emocionalno osnovo pri otrocih, v krščanskem idealu gospodujočem v evropski civilizaciji - se pojavlja v vlogi ne zelo emocionalnega bitja. *Neobrzdana strast, nepremagljiva želja* so stalni idiomatski izrazi, ki tradicionalno opisujejo obnašanje ženske nekrščanskega tipa, na primer, Karmen, pri kateri so taka čustva kratkotrajna. Drugačna pa je zadeva, ko imamo opravka z moškim. Ne zbudajo presenečenja besedne zveze *imel je skrivno strast, njegova strat je bil lov*. Ženska, ki ima strast, posebno skrivno strast, je nespodobna ženska, z njimi se ne poročajo. Zato četrti stavek, v katerem se pojavljajo besedne zveze: *nenadna, nepremagljiva želja* so te naslovljene, brez-pogojno, moškemu, to pa pomeni, da se formira zavest na spolnem nivoju. Podobno temu je sedmi stavek, v katerem se zmagoslavni finale obvladovanja trofeje osredotoči na "*Pokazati jo drugim!*" to je biti zmagovalec, triumfator, kar eksplicira željo, ki je izrečena v enem predhodnih stavkov *nepremagljiva*. Moškim je v večji meri kot ženskam lastno čustvo tekmovalnosti, zato se tekst obrača predvsem nanje.

Stavek, ki opisuje lov je najdaljši, najbolj napet. In to je razumljivo: v enem samem stavku vznikne, se razkrije in razreši osnovni konflikt umetniškega

Сцена охоты из романа «Война и мир» Л.Н.Толстого	Andrej Brvar:Rakovica
Ругай! Ругаюшка! Чистое дело марш! - закричал в это время еще новый голос, и Ругай, красный горбатый кобель дядюшки, вытягиваясь и выгибая спину, сравнялся с первыми двумя собаками, выдвинулся из-за них, надал со страшным самоотвержением уже над самым зайцем, сбил его с рубежа на зелены, еще злей надал другой раз по грязным зеленым, утопая по колена, и только видно было, как он кубарем, пачкая спину в грязь, покотился с зайцем. Звезда собак окружила его...»	Zgrabil sem skalnati okrušek, začel sem tolči po trdi, spredaj malo zaokroženi lupine, opletala je s <u>škarjami</u> , jih iztezala v obrambi, razpirala kleščice, skušala je zadenjsko zaplavati v razpoko, se rešiti, zbežati, ampak udarci so jo zmeraj znova z nezmanjšanim besom dohitevali, dokler se ni iz zmede muljastega oblačka skotalila v globino, v oblačku pa so se vrtinčile odtrgane hodilke in desne, močnejše <u>škarje</u> , in <u>klešče</u> na njihovem koncu so se še zmeraj odpirale in zapirale, odpirale in zapirale...

dela. Primerjajmo ga z opisom lova Rostovih v "Vojni in miru" L.N. Tolstoja.

Napetost dejanja v tekstu oba avtorja dosežeta z uporabo velikega števila glagolov in deležnikov, ki opisujejo moč dejanja. Pri Tolstoju: (rus.) *zakričal, vytyagivayas' i vygibaya, sravnyalsya, vydvinulsya, naddal, sbil, naddal, utopaya, pačkaya, pokatilsya, okružila*. Vseh besed je v prevednem tekstu 74, glagolov in deležnikov pa je 12, kar je 16 % vseh besed. Štirje glagoli označujejo visoko stopnjo intenzivnosti dejanj ali so konotacijsko obarvani – *naddal, sbil, naddal, pokatilsya*.

Pri Brvarju: *zgrabil, začel sem tolči, opletala, iztezala, razpirala, zaplavati, rešiti, zbežati, udarci so jo, dohitevali, skotalila, vrtinčile, odpirale, zapirale, odpirale, zapirale*. Vseh besed v odlomku je 79, glagolov in deležnikov 17, kar je 21% . V tem odlomku je visoka stopnja intenzivnosti dejanja prezentirana s 5 glagoli: *zgrabil, začel sem tolči, razpirala, zbežati, dohitevali*.

Kot vidimo, je tekst Brvarja bolj napet kot tekst Tolstoja, pri tem pa je glagolov in deležnikov v tekstu slovenskega avtorja samo 5 več kot v odlomku teksta iz "Vojne in miru". Očitno se taka napetost dosega ne samo z večjo količino glagolov (v procentnem odnosu je razlika bolj vidna, 21% proti 16%), ampak še z enim prijemom. Brvar nas sili, da podoživljamo situacijo lovca in lovskega plena (žrtve) in s tem stavi v opozicijo v zavesti bralca živalsko in duhovno osnove. O lovcu on piše in nas napotuje na bazno stanje naše zavesti: (v 4. stavku) Me je popadla nenadna, nepremagljiva želja. (v 8. Stavku) Zgrabil sem skalnati okrušek, začel sem tolči ... (Tolstoj se na tem tudi ustavi, opisuje pa ne človeka lovca ampak lovskega psa). Kot žival ga razumemo. Takšna nepremagljiva (to je tisto, s čimer se ni mogoče boriti) želja po čemer koli zgrabi vsaj enkrat vsakega človeka v življenju, zato so glagoli, ki opisujejo tako dejanje, usmerjeni na izpolnitev take želje in so nam razumljivi in blizu: *zgrabil, začel sem tolči, udarci so jo ... dohitevali*. Tudi o žrtvi nam avtor sporoča in vzbuja v nas človeško, celo krščansko sposobnost k usmiljenju: *v obrambi, zaplavati v razpoko, se rešiti, zbežati, se ni iz zmede, odtrgane hodilke in desne, močnejše škarje, so se še zmeraj odpirale in zapirale, odpirale in zapirale*. Ta ritem življenja zdaj že neživega bitja vrača junaka v človeško stanje, ki je sposobno sočustvovati. Prav religija uči sočustvovati, pomagati potrebnim, braniti zatirane. Vsekakor avtor v danem odlomku teksta apelira na dva nasprotujoča si nivoja slike sveta adresata: biološkega in religioznega.

V tem stavku so tudi jezikovne tančine, ki so znane samo prebivalcem, živečim okoli morja ali biologom. Beseda škarje in beseda *klešče* v slovenščini označujejo razne dele prijemalnih okončin rakovice, kar se v ruščini označuje z eno samo besedo (rus.) *klešnja*. V Slovenskem pravopisu (1962) v slovarskem članku škarje najdemo samo 2. *rakove škarje*, v slovarskem članku *klešče* pa so opisane samo kot orodje. To nam daje osnovo za predpostavko, da je beseda

klesče v tem smislu regionalno obarvana. To pmeni, da nas avtor spet napotuje na geografski nivo zavesti bralca.

Zadnji in predzadnji stavek vsekakor spadata v sfero religioznega nivoja v predlagani shemi. V tekstu se glasi predzadnji stavek “*Tistega dne si nisem upal več v morje.*”, stavek ne zaključí teksta ampak predstavlja refleksijo avtorja glede na to, kar se je zgodilo. Res, treba jo je bilo pohabiti, vendar ali je to lahko vzrok, da bi lovec ne prihajal več na mesto spopada ali se počutiti hudodelca? Mogoče je junaka obšlo razočaranje, pokvarjeno trofejo ni tako prijetno *pokazati drugim*? Ne, tukaj pred name ni lovec ampak morilec in avtor nam s to frazo demonstrira njegovo kesanje, v upanju, da bo bralec razumel njegovo potezo. To pomeni, da nas ta izjava ponese k drugemu nivoju slike sveta: k religioznemu, ki odgovarja za oblikovanje npravstvenosti individuuma in družbe. Sporočilo avtorja je pravzaprav eksplicirano. Umetniško delo ne bo prav razumljeno, če se bralec ne drži npravstvenega kodeksa. Avtor okrepi religiozno: vsa narava je bila ogorčena. Naslednji stavek: Veter je vse bolj nraščal in valovi so vse bolj bučali, vse bolj renčali, renčali in razkrivali dolge, koničaste, bele zobe – poudarja odnos avtorja in junaka k dejanju lova-morije. Priroda ga je odtrgala in to je kazen za umor.

Ustvarjajoč umetniški lik avtor aktualizira povezave junaka z zunanjim svetom. Ko postavlja svoj lik v središče diskurza, poskuša avtor uglasiti svoje zveze z adresatom, vzbuditi v njem ista čustva, želje in spomine o preživetem. Apelira k različnim nivojem zavesti adresata, vplivati tudi na biološki nivo njegove zavesti (človek – lovec, roparica) in spolni nivo (hazard zmagovalca z odenkom seksualnega poželenja), religiozni nivo (kesanje zaradi umora, ki ga okrepi srd narave) in geografski nivo. Civilizacijskega nivoja se dotakne samo prisotnost maske na obrazu junaka. Pripomnimo, da v Indijskem oceanu zbiralci biserov, mladi Indijci iz socialnih nižin se še vedno potaplajo brez potapljaških pripomočkov. Vsekakor, k nivoju izobrazbe je treba pripisati prijem pripovedovanja in razvijanja dejanja (podobno filmskemu), ki kaže na humanistično izobrazbo ali visok življenjski nivo (individualna slika sveta). Zanimivo, da najpogosteje avtor apelira k spolnemu nivoju (4 stavki), k geografskem nivoju sliki sveta (3 stavki) in prav tako k religioznemu nivoju (3 stavki), k biološkemu (2 stavka), k izobrazbenemu nivoju (1 stavek) in k civilizacijskemu nivoju (1 stavek). Analiza dopušča zadosti točno ugotoviti hipotetični lik adresata: moški, karakter med sangvinikom in kolerikom, Evropejec, kristjan, živi v neposredni bližini morja, višja izobrazba, humanist /biolog, intelektualne zabave so mu blizu. Glede na to, da nismo študirali individualno sliko sveta, lahko to vnese določene popravke k opredelitvi lika, vendar pa tako virtuosno predstavljen notranji boj lahko pomembno razširi krog adresatov.

::ZAKLJUČEK

Na ta način množica predstav avtorja o osebnosti adresata korelira v zadostni meri s strukturo slike sveta, ki jima je skupna in jo je lahko uvideti v tekstu, če ne predpostavlja nasprotnega žanr umetniškega dela.

- Mehanizem formiranja lika adresata v zavesti avtorja predpostavlja apeliranje k raznim komponentam množice odnosov z realnostjo.
- Opozicija *svoj- tuj* praviloma predstavlja bazo osnovnega konflikta v predstavljenem umetniškem delu, kadar imamo opravka s kratkimi teksti funkcionira na poseben način: v duši človeka, v boju med dvema principoma: med živalskim in duhovnim, med dožnostjo in ljubeznijo itd.
- S poenostavitvijo teksta, kar pripelje k razširitvi kroga adresatov, prevajalec osiromaši umetniški svet, naredi nabor čustev bolj skromen, kot pa je to hotel avtor (*rakovica* – krab, škarje, klešče – klešnja; *Imeti jo, imeti!* –dostat' ego, dostat'!)
- Razširjajoč krog adresatov prevajalec prenaslovi tekst predstavnikom vseh nivojev kulture. Ali to zadovoljuje potrebe predstavnikov zgornjega nivoja kulture in kaj daje predstavnikom nižjega sloja kulture, so vprašanja, ki so zunaj mej našega raziskovanja.

::LITERATURA

- Aškerc A. (1903): *Dva izleta na Rusko. Črtice s potovanja*. Ljubljana: Ljubljanski zvon.
- Bajec A. e tal. (1962): *Slovenski pravopis*. Uredniki: Bajec A., Kolarič R. in dr. Izdala slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Brvar A. (2004): *Naplavine*. Ljubljana.
- Fasmer M (1987): *Фасмер М. Этимологический словарь русского языка*. Т. 3. М..
- Gumilev (2002): *Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли*. СПб.
- Kubryakova E. (2000): *Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты. Сб. обзоров*.
- Lurje S. (2002): *Лурье С. В. В поисках русского национального характера// <http://www.strana-oz.ru/2002/3/v-poiskah-russkogo-nacionalnogo-haraktera>*
- Mačkovskaya N. (2000): *Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика*. М.
- ProhorovY., Sternin I. (2007): *Прохоров Ю.Е., Стернин И.А. Русские: коммуникативное поведение*. М.: Наука.
- Ožegov S., Švedova N. (2009): *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка*. М.
- ProhorovY., Sternin I. (2007): *Прохоров Ю.Е., Стернин И.А. Русские: коммуникативное поведение*. М.: Наука.
- Rezvuškina T. (2002): *Резвушкина Т. Использование метода семантического дифференциала при изучении гендерных стереотипов// Гендерные исследования в Центральной Азии. Алматы, 2002. с. 187-193*
- Ratbil G. (2006): *Ратбиль Т.Б. Человеческий фактор в языке: лингвистическая прагматика и теория речевых актов*. Н. Новгород.
- Sedov K (2009): *Седов К.Ф. Языкознание. Речеведение. Генристика // Жанры речи. Саратов. № 6. Стр. 32.*
- Šchukina I. (2009): *К vprašanju o nacionalni sliki sveta // Zbornik 12. mednarodne multikonference "informacijska družba – IS 2009. Ljubljana, str. 386-389.*
- Ščukina I. (2011): *Щукина И.Н. Российское телевидение через призму национальной картины мира // Журналистика и культура русской речи. – 2011. – № 4. МГУ. Стр. 6 - 27.*
- Ščukina I. (2011a): *Ruska televizija leta 2010 skozi prizmo nacionalna identitete // Ars & Humanitas. VOL 5, № 1. Ljubljana, 2011. Str. 40-55.*
- Šlibar N. (2004): *Шлибар Н. Слепые пятна в восприятии другого//Филологические заметки. Вып. 3 Пермь – Люблина, 2004. Стр. 164- 174.*
- Trubeckoj N. (2007): *Трубецкой Н.С. Наследие Чингисхана*. М., 2007.
- Ule M. (2011): *Уле М. Изменение положения студентов в современном европейском обществе// Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. №2 (6) 2011. Стр. 112-123;*
- Ule M. (2011a): *Уле М. Изменения в процессе взросления и гендерных стереотипах// Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. № 4 (8) 2011. Стр. 75-86.*
- Živov V. (2013): *Живов В.М. Византия не виновата// Частный корреспондент. 19. 04. 2013.*